

GROTE OF SINT-LAURENSKERK ROTTERDAM

CANTATEDIENST

ZONDAG 19 NOVEMBER 2023

19:00 UUR

JOHANN SEBASTIAN BACH

ACH WIE FLÜCHTIG, ACH WIE NICHTIG BWV 26

MAX REGER

DER MENSCH LEBT UND BESTEHET NUR EINE KLEINE ZEIT

LIVESTREAM VIA: WWW.LAURENSVOCAAL.NL

Wij gaan staan

Bemoediging Onze hulp in de Naam van de Heer,
Die hemel en aarde gemaakt heeft.

Drempelgebed Heer onze God,
Vergeef ons al wat wij misdeden,
En laat ons weer in vrede leven,
Door Christus onze Heer,
Amen.

Lied Psalm 103

1 Gemeente

Psalm 103

LvdK

b: J.W. Schulte Nordholt

m: Straatsburg 1539/1543

1. Ze - gen, mijn ziel, de gro - te naam des HE - REN,
laat al wat bin - nen in mij is Hem e - ren,
ver - geet niet hoe zijn liefd' u heeft ge - leid,
ge - denk zijn goed - heid, die u wil ver - ge - ven,
die u ge - neest, die uit het graf u le - ven
ver - lost en kroont met goe - der - tie - ren - heid.

6 Cantorij

De mens is aan het sterven prijs gegeven,
gelijk het gras kortstondig is zijn leven,
en als een bloem die naar de zon zich keert,
maar die ten prooi valt aan de barre winden,
en knakt en sterft, en is niet meer te vinden.
Ja zelfs haar eigen plaats kent haar niet meer.

7 Allen

Maar 's Heren gunst zal over die Hem vrezen
in eeuwigheid altoos dezelfde wezen,
en zijn gerechtigheid de eeuwen door.
Zijn heil omsluit de komende geslachten;
zo volgen zij die zijn verbond betrachten,
van zijn barmhartigheid het lichtend spoor.

Wij gaan zitten

Gebed

Schriftlezing Matteüs 9, vers 18-26

18 Hij was nog niet uitgesproken of er kwam een vooraanstaand man naar hen toe die zich voor Hem neerwierp en zei: 'Mijn dochter is juist gestorven. Kom alstublieft en leg haar de hand op, dan zal ze weer leven.' 19 Jezus stond op en volgde hem met zijn leerlingen. 20 Plotseling naderde hen van achteren een vrouw die al twaalf jaar aan bloedverlies leed. Ze raakte de zoom van zijn mantel aan, 21 want ze dacht: Als ik alleen zijn mantel maar kan aanraken, zal ik genezen. 22 Jezus draaide zich om, en toen Hij de vrouw zag zei Hij: 'Houd moed, mijn dochter, uw geloof heeft u gered.' En vanaf dat moment was de vrouw genezen. 23 Aangekomen bij het huis van de man zag Jezus de fluitspelers en de luid weeklagende menigte 24 en Hij zei: 'Ga naar huis, het meisje is immers niet gestorven, ze slaapt.' Ze lachten Hem uit. 25 Nadat iedereen was weggestuurd, ging Hij naar binnen. Hij pakte het meisje bij de hand, en ze stond op. 26 Dit verhaal verspreidde zich in de hele omgeving.

Vertaling: Nieuwe Bijbelvertaling 2021

Cantorij

Uit: Geistliche Gesänge Opus 138

M. Reger (1873-1916)

Der Mensch lebt und bestehet nur eine kleine Zeit

Der Mensch lebt und bestehet nur eine kleine Zeit,
und alle Welt vergehet mit ihrer Herrlichkeit.
Es ist nur Einer ewig und an allen Enden
und wir in seinen Händen.

Overdenking

Inzameling der gaven

De opbrengst van deze rondgang is bestemd voor diaconie en kerkrentmeesters. In de collecte bij de uitgang wordt uw speciale gift gevraagd voor de aan deze Cantatedienst verbonden kosten (zie pagina 9 van deze liturgie voor meer informatie).

Orgelspel

Lied

Lied 797 Nieuw Liedboek, Gezang 271 LvdK

1 Cantorij

Ach hoe vluchtig, ach hoe nietig

LvdK Gezang 271

m: M. Franck 1652/J. Crüger 1661

t: M. Franck

v: A.C. den Besten/W.J. van der Molen

1. Ach hoe vluch-tig, ach hoe nie - tig,
is der men - sen le - ven!
Zo - als ne - ve - len ver - schij - nen,
zo - als ne - ve - len ver - dwij - nen,
zo zal ook de mens ver - kwij - nen.

2 Gemeente

Ach hoe nietig, ach hoe vluchtig
zijn der mensen dagen!
Als op wateren die stromen
en niet meer tot stilstand komen
wordt ons leven meegenomen.

3 Cantorij

Ach hoe vluchtig, ach hoe nietig
is der mensen vreugde!
Al het heden wordt verleden,
licht wordt donker, snel vergleden
zijn der mensen heerlijkheden.

8 Allen

Ach hoe nietig, ach hoe vluchtig
is der mensen wezen!
Al ons doen en al ons streven,
heel de wereld duurt maar even.
Wie God vreest zal eeuwig leven.

1. Koor

**Ach wie flüchtig, ach wie nichtig
Ist der Menschen Leben!
Wie ein Nebel bald entsteht
Und auch wieder bald vergehet,
So ist unser Leben, sehet!**

2. Aria Tenor

So schnell ein rauschend Wasser schießt,
So eilen unser Lebenstage.
Die Zeit vergeht, die Stunden eilen,
Wie sich die Tropfen plötzlich teilen,
Wenn alles in den Abgrund schießt.

3. Recitativ Alt

Die Freude wird zur Traurigkeit,
Die Schönheit fällt als eine Blume,
Die größte Stärke wird geschwächt,
Es ändert sich das Glücke mit der Zeit,
Bald ist es aus mit Ehr und Ruhme,
Die Wissenschaft und was ein Mensche dichtet,
Wird endlich durch das Grab vernichtet.

4. Aria Bas

An irdische Schätze das Herze zu hängen,
Ist eine Verführung der törichten Welt.
Wie leichtlich entstehen verzehrende Gluten,
Wie rauschen und reißen die wallenden Fluten,
Bis alles zerschmettert in Trümmern zerfällt.

5. Recitativ Sopraan

Die höchste Herrlichkeit und Pracht
Umhüllt zuletzt des Todes Nacht.
Wer gleichsam als ein Gott gesessen,
Entgeht dem Staub und Asche nicht,
Und wenn die letzte Stunde schläget,
Dass man ihn zu der Erde träget,
Und seiner Hoheit Grund zerbricht,
Wird seiner ganz vergessen.

6. Koraal

**Ach wie vluchtig, ach wie nichtig
Sind der Menschen Sachen!
Alles, alles, was wir sehen,
Das muss fallen und vergehen.
Wer Gott fürcht', bleibt ewig stehen.**

Gebed

Stil gebed

Onze Vader

Wij gaan staan

Lied Lied 766 Nieuw Liedboek, Gezang 114 LvdK

1 Cantorij

Ik zag een nieuwe hemel zich verheffen

LvdK Gezang 114

m: A.C. Schuurman
t: W. Barnard

1. Ik zag een nieu-we he-mel zich ver-hef-fen,
een nieu-we aar-de ont-stond
om het ge-heim des le-vens te be-sef-fen,
niet meer in zee ge-grond.
Ik zag een stad ver-blin-dend na-der-ko-men,
een mid-del-punt van feest,
Je-ru-za-lem, zo-als het in Gods dro-men
van-ouds moet zijn ge-weest.

2 Gemeente

Jeruzalem is als een bruid getreden
voor God in wit en goud
en in haar held're ogen staat een vrede
door niemand ooit aanschouwd.
Een stem roept in het rond: nu gaat beginnen,
de koninklijke tijd,
de koning zal de koningin beminnen
die Hem is toegewijd.

3 Allen

De Koning die zijn troon heeft in den hoge,
houdt bij de mensen hof
en alle tranen zal Hij van hun ogen
afwissen tot zijn lof.
Er zal geen rouw, er zal geen dood meer wezen,
nergens verdriet meer zijn,
de eerste dingen werden uitgewezen,
voorbij ging alle pijn.

Zending en zegen

aan deze dienst werkten mee

Anneke Blik *sopraan*
Edurne Ruiz Garcia *alt*
Francis Ng *tenor*
Samuel Wong *bas*
Laurensorkest
Laurensantorij
Hayo Boerema *orgel*
Wiecher Mandemaker *dirigent*
Ds. Joas van der Schoot *voorganger*

volgende cantatedienst

zondag 17 december 2023, 19:00 uur

Carl Philipp Emanuel Bach (1714-1788)

Magnificat in D

Lauren Armishaw *sopraan*

Eline Welle *alt*

William Knight *tenor*

Jan Douwes *bas*

Laurenschor

Laurensorkest

Hayo Boerema *orgel*

Wiecher Mandemaker *dirigent*

Ds. Harold Schorren *voorganger*

volgende evensong

zondag 3 december 2023, 19:00 uur

Laurens Vocaal Ensemble

Hayo Boerema *orgel*

Mirjam van den Hoek *dirigent*

Ds. Jacob Korf *voorganger*

volgend concert van het Laurens Collegium

vrijdag 24 november 2023, 20:15 uur

Najaarsconcert Laurens Kooracademie

Johann Sebastian Bach (1685-1750)

Komm, Jesu, komm, BWV 229

Johannes Brahms (1833-1897)

O Heiland, reiss die Himmel auf

Claude Debussy (1862-1918)

Trois chansons

Paul Hindemith (1895-1963)

Six chansons

Ton de Leeuw (1926-1996)

Prière

Daan Manneke (1939)

Psalm 122

Laurens Collegium

Academisten van de Laurens Kooracademie *dirigenten*

Grote of Sint-Laurenskerk Rotterdam

Kijk voor meer info en kaarten op: www.laurensvocaal.nl

belangrijke mededeling

Laurens Vocaal is voor de organisatie van de cantatediensten afhankelijk van particuliere giften en subsidies van diverse instanties, zoals het Fonds Podiumkunsten. Wij vragen voor deze cantatedienst uw vrijwillige gift aan de uitgang. Een cantatedienst kost gemiddeld € 6000.

Om uit de kosten te komen is een bijdrage van gemiddeld **€ 15** per bezoeker nodig! Wilt u uw gift voor deze cantatedienst liever overmaken? Dat kan op Iban nummer NL93 ABNA 0640755666, t.n.v. Stichting Laurens Vocaal te Rotterdam.

U kunt nu ook direct geven via Tikkie. Zo werkt het: Open de camera-app van uw mobiel (of gebruik uw Tikkie-app of QR-scanner). Richt uw camera op onderstaande QR-code. De code wordt automatisch gescand.

De Stichting Laurens Vocaal Rotterdam is een culturele ANBI.

Alvast bedankt voor uw royale bijdrage!

Toelichting

J.S. Bach – Ach wie flüchtig, ach wie nichtig BWV 26

Cantate voor de 24ste zondag na Trinitatis

Inleiding

Kerkliederen zijn meestal de weerslag van theologische stromingen en kerkelijk-dogmatische beslissingen. Zij laten in veel gevallen duidelijk zien hoe de spirituele vlag er in een bepaalde periode van de kerkgeschiedenis bijhangt.

Maar er is nóg een belangrijke factor van invloed, namelijk het wisselende levensgevoel dat bepaald wordt door maatschappelijke, algemeen-culturele stromingen of soms ook politieke gebeurtenissen. Een voorbeeld: wie de tekst van de sequentia 'Dies irae, dies illa' ('Dag des oordeels, dag des Heren', Liedboek voor de kerken gez. 278) uit ± 1250 vergelijkt met de tekst van gezang 760 uit het Liedboek 'Gij zijt de zin van wat wij zijn', ziet dat beide liederen tot dezelfde rubriek behoren, anders gezegd door een gemeenschappelijke thematiek met elkaar verbonden zijn ('Koninkrijk Gods'). Maar het verschil is ook duidelijk. Beide liederen brengen onder woorden wat Christenen vanuit hun christelijke traditie mogen verwachten.

Bij het eerste lied besterf ik het van angst als ik wat daar beschreven wordt voor mogelijke realiteit moet houden. Dante (omstreeks dezelfde tijd 1300) deed er in vergelijking met de sequentia in zijn 'Goddelijke Comedie' nog een schepje bovenop.

En generaties componisten wisten er in de diverse requiems bij de muzikale uitbeelding van die huiveringwekkende werkelijkheid ook wel raad mee.

Het tweede lied, van de dichter J.W. Schulte Nordholt, is zoveel milder dan het eerste, want 'wij staan' - dan, in die eindtijd - 'blinkend met witte waarheid aangedaan'. Waarheid, in het Grieks ἀλήθεια, betekent in dit verband 'onverborgenheid', 'waarachtigheid'.

Het lied 'Ach wie flüchtig, ach wie nichtig' – invloed van de dertigjarige oorlog (1618-1648)

Weer een heel eigen karakteristiek - en totaal anders dan de twee genoemde liederen - zien we in het lied dat de grondslag vormt voor Bachs cantate BWV 26. Ook dit lied is overduidelijk door tijds- en politieke omstandigheden bepaald. De troosteloze en onvoorspelbare ellende die de elkaar op Duits grondgebied bestrijdende partijen aanrichtten is onbeschrijfelijk. Het gevolg van dat alles laat zich nog enigszins omschrijven met het begrip 'vanitas': leegheid, vergankelijkheid, damp, totale ontredding. Het aardse leven kon niet anders ervaren worden dan als een schijnwerkelijkheid.

De dichter en componist van dit lied Michael Franck (1609-1667) heeft die vanitas-stemming op een verbijsterend radicale wijze onder woorden gebracht. Om dit extra duidelijk te maken volgt hier de volledige tekst in een iets latere versie:

1. Ach wie flüchtig, ach wie nichtig ist der Menschen Leben!
Wie ein Nebel bald entsteht
und auch wieder bald vergehet,
so ist unser Leben, sehet!

2. Ach wie nichtig, ach wie flüchtig sind der Menschen Tage!
Wie ein Strom beginnt zu rinnen
und mit Laufen nicht hält innen,
so fährt unsre Zeit von hinnen.
3. Ach wie flüchtig, ach wie nichtig ist der Menschen Freude!
Wie sich wechseln Stund und Zeiten,
Licht und Dunkel, Fried und Streiten,
so sind unsre Fröhlichkeiten.
4. Ach wie nichtig, ach wie flüchtig ist der Menschen Schöne!
Wie ein Blümlein bald vergehet,
wenn ein rauhes Lüftlein wehet,
so ist unsre Schöne, sehet!
5. Ach wie flüchtig, ach wie nichtig ist der Menschen Glücke!
Wie sich eine Kugel drehet,
die bald da, bald dorten stehet,
so ist unser Glücke, sehet!
6. Ach wie nichtig, ach wie flüchtig sind der Menschen Schätze!
Es kann Glut und Flut entstehen,
dadurch, eh wir uns versehen,
alles muß zu Trümmern gehen.
7. Ach wie flüchtig, ach wie nichtig ist der Menschen Prangen!
Der in Purpur hoch vermessen
ist als wie ein Gott gesessen,
dessen wird im Tod vergessen.
8. Ach wie nichtig, ach wie flüchtig sind der Menschen Sachen!
Alles, alles, was wir sehen,
das muss fallen und vergehen.
Wer Gott fürcht', wird ewig stehen.

Het lied is in zijn tijd meer gezongen dan welk ander geestelijk lied ook. Die radicaliteit wordt ook door Ad den Besten genoemd. Hij heeft het lied vertaald (Liedboek gez. 797). Hij schrijft:

De kracht van dit lied zit in de nietsontziende wijze waarop al wat ons terecht of onterecht dierbaar is tot vluchtig of nietig wordt gestempeld. En daar is geen enkel woord van troost bij, geen enkele verwijzing zelfs naar God, die het, als het erop aankomt, toch alles ten goede zal wenden. Alleen in de laatste regel van de laatste strofe komt God ter sprake (.....) majestueus als de enige die niet aan de vergankelijkheid is onderworpen."

Francks lied spreekt over de 'menselijke bestaanswijze' zonder meer, met aan het slot, even en betekenisvol, God. Het is een volstrekt antispeculatief lied, het spreekt ook helemaal niet tot de verbeelding - daar zijn genoeg andere liederen voor. Het is de toonzetting van Prediker: 'Lucht en leegte, alles is leegte'.

De cantate

Libretto

De cantate maakt deel uit van de reeks koraalcantates van de tweede jaargang cantatecomposities (1724-1725) en werd voor het eerst uitgevoerd op 19 november 1724.

De ons onbekende librettist heeft van het oorspronkelijk uit dertien strofen bestaande lied in openingskoor en slotkoraal. De eerste en de laatste strofe ongewijzigd overgenomen. De delen 2 t/m 5 van de cantate zijn dichtelijke bewerkingen van de overige strofen; een werkwijze die algemeen gebruikelijk was bij de libretto's van de koraalcantate.

Het libretto is - gelet op het kerkelijk-dogmatisch klimaat van die beginnende 18e eeuw - wel opmerkelijk. Want de librettist heeft de radicaliteit van het lied in wezen gerespecteerd, onaangetaast gelaten. De voor cantatelibretto's gebruikelijke christo-centrische (=op Jezus gerichte) overwegingen - 'in poëzie gevatte preekjes' - blijven nu eens achterwege.

Muziek

Wat voor het libretto geldt - kernachtige zeggingskracht - geldt minstens zo sterk voor de muziek, hoe kan het anders! De hoorder kan met de tekst in handen geen moment in het onzekere zijn over Bachs bedoelingen. Bach moet zich onmiddellijk aangesproken hebben geweten door deze teksten, zo vol van beweging.

Albert Schweitzer baseert zijn esthetiek over Bachs woordgebonden muziek goeddeels op de stelling dat Bach steeds uit is op het in tonen aanschouwelijk maken van vooral bewegingselementen in het libretto.

Beweging (in de ruimste zin van het woord) sprak sterk tot Bachs verbeelding. En Bachs woordgebonden muziek appelleert daarmee dus aan onze fantasie, onze verbeelding om die beweging te herkennen en mee te maken.

Welnu, in alle delen van de cantate worden de sleutelwoorden van het libretto op overtuigende wijze voor fantasiegevoelige oren voor ogen gesteld.

openingskoor nr. 1

Bach volgt ook nu weer de voor de koraalcantate gebruikelijke vorm. De koraalmelodie ligt in de sopraan en wordt regel voor regel - onderbroken door instrumentale tussenspelen - gezongen. De overige stemmen bevestigen als het ware in homofonie (alle stemmen in gelijk ritme) en syllabiek (voor iedere lettergreep één noot) de koraalregel. Het is opmerkelijk dat iedere regel unisono wordt besloten: alt, tenor en bas zingen ter afsluiting steeds éénstemmig de noten van de eerste versregel van het koraal. De werking is vergelijkbaar met het ostinato: hardnekkige herhaling. Er wordt ons iets als het ware ingepeperd.

Het orkest (fluit, drie hobo's, strijkers en continuo) heeft in de eerste zestien maten de toon gezet, en die toon laat aan duidelijkheid niets te wensen over. De stijgende en dalende toonladderfiguren zijn uitbeelding van de vluchtigheid van het leven ('het gaat snel voorbij en wij vliegen heen', zegt psalm 90). Opvallend is de dialogische structuur tussen continuo en overige instrumentale stemmen.

aria nr. 2

In deze aria voor tenor, fluit, viool en continuo zijn de sleutelwoorden *snel*, *zich haasten*.

De vluchtigheid en vergankelijkheid van het leven worden hier vergeleken met razendsnel stromend water. Fluit en vioolsolo zijn vaak gelijktijdig unisono, maar niet permanent. Vaak ook laat de viool de fluit even los waardoor een soort echo-effect ontstaat. Soms gaat de viool een eigen weg of is er sprake van een dialoog. Bij de instrumenten voegt zich een virtuoze tenorpartij. Dat resulteert in een fascinerend geheel van veelal in parallellen voortsnellende samenklanken, die nergens halthouden. Alleen het woord '*Tropfen*' doorbreekt heel even de gang, zonder dat er overigens vaart wordt verminderd.

recitatief nr. 3

Karakteristiek in dit recitatief voor alt is dat er bij het woord *Freude* plotseling een stralend licht verschijnt, waarna het weer even plotseling betreft bij *Traurigkeit*, alles heel aanschouwelijk voorgesteld. Het recitatief leidt naar de basaria.

aria nr. 4

In deze aria horen we drie hobo's en continuo die de solobas begeleiden, een bezetting die niet zo vaak voorkomt. Bach zal zich hebben laten leiden door het begrip *thörichten Welt* ('dwaze wereld') met haar verleidingen.

De aria is op meer dan één manier te interpreteren. Het opvallende is dat Bach voor de toonzetting van deze tekst koos voor een dansvorm, en wel de bourrée. Bachs tijdgenoot Mattheson (auteur van 'Der vollkommene Capellmeister') typeert deze dans in 1739 met een paar karakteristieke woorden, waarvan ik de volgende in vertaling noem: *tevreden, onbekommerd, kalm*. De bourrée, symbool van onbezorgdheid, geeft de aria de toon van een *vrolijk lied van vrijheid ten opzichte van de wereld* (Schweitzer). De strekking van de tekst is in vergelijking met de voorgaande delen ongewijzigd. De wereld wil je ertoe verleiden je aan aardse schatten te hechten. Maar door natuurrampen kunnen al je aardse bezittingen je van het ene op het andere moment ontvallen. Des te merkwaardiger dat Bach voor deze tekst dus een dansvorm heeft gekozen. In zijn bekende boek over Bachcantates spreekt Dürr naar aanleiding van deze aria over *unheimliche Totentanzstimmung* ('ongure dodendansstemming'). De dodendans was een in de 14e eeuw veel voorkomend thema, dat de macht van de dood over de levenden – alle rangen en standen, jong en oud – illustreert. De aria roept de macabere angst voor de dood op, naar wiens pijpen wij moeten dansen, aldus Dürr. Deze visie overtuigt me toch niet. Want juist Bach heeft in zijn eigen leven het *Nichtige* en *Flüchtige* ingrijpend meegemaakt. Maar hij was daarin toch meer met het leven bezig dan met de dood. Je kunt in deze aria ook de milde toon beluisteren - *onbekommerd' in vrede* zei Mattheson. Natuurlijk, zodra in de tekst weer sprake is van *in puinhopen neerstorten* worden we door de dalende toonladderfiguren herinnerd aan het openingskoor. Inhoudelijk met elkaar overeenkomende begrippen leiden bij Bach meestal tot één gelijksoortige toonzetting. Het orgelkoraalvoorspel over hetzelfde lied *Ach wie flüchtig, ach wie nichtig* uit Bachs Orgelbüchlein bijvoorbeeld lijkt als twee druppels water op het twaalf jaar later ontstane openingskoor van de deze cantate.

slot

Het sopraanrecitatief met letterlijke 'hoogtepunten' (bijvoorbeeld *höchste Herrlichkeit*) en 'dieptepunten' (bijvoorbeeld *Nacht, Erde*) brengt ons bij het slotkoraal dat getoonzet is in een eenvoudige, aansprekende zetting. Slechts de eerste regel is homofoon, noot-tegen-noot, de overige regels zijn getoonzet met bewegelijke midden- en basstemmen.

Max Reger – Der Mensch lebt und bestehet nur eine kleine Zeit

De geestelijk-culturele stroming in Europa waarbij het redelijk denken van de mens centraal staat wordt het tijdperk van de Verlichting genoemd. De wortels van de Verlichting liggen in het rationalistisch humanisme van de 16^e eeuw.

Piëtisme en Verlichting hebben meer met elkaar gemeen dan men zo op het oog zou denken. Beide stromingen stellen de mens in het middelpunt: het Piëtisme de vrome en de Verlichting de redelijk denkende mens. De piëtist gelooft voorzover de geloofsinhoud door de zeef van de 'ervaring' is gekomen. Wat hij niet ervaart of beleeft, verwerpt hij als niet relevant.

De rationalist houdt voor waar wat door de zeef van het redelijk-denkende bewustzijn is gekomen. Wat daar niet door heen komt verwerpt hij als niet relevant. Beide vormen zijn gebaseerd op eenzelfde vorm van subjectivisme.

De dichter Matthias Claudius (1746-1815) wordt beschouwd als een typische vertegenwoordiger van de Verlichting. Hij was tijdgenoot van de meer bekende - en door Goethe bewonderde - Gellert (1715-1769) en Klopstock (1724-1803), die evenals Claudius met enkele liederen in het Liedboek vertegenwoordigd zijn.

De vraag is natuurlijk: in welk opzicht is Claudius representant van de Verlichting? In verband met het vanavond uit te voeren werk noem ik twee elementen, die van belang kunnen zijn. Ik doe dit overigens met de nodige voorzichtigheid, omdat je eigenlijk veel meer van de man zou moeten citeren om een goed beeld te krijgen. Ik beperk me tot een gedicht van hem dat ook in het Liedboek is opgenomen en dat grote bekendheid heeft gekregen ('Der Mond ist aufgegangen', gezang 246b).

1. Eén van de kenmerken van de Verlichting zoals deze in het kerklied, of liever algemeen, in de geestelijke poëzie tot uiting komen is een zekere belerende toon. Doel lijkt wel alsof de dichter de Aufklärung (Verlichting) van de lezer beoogt. Illustratief is in dit verband de derde strofe van 'Der Mond ist aufgegangen', vooral de laatste drie regels:

Seht ihr den Mond dort stehen?
Er ist nur halb zu sehen,
Und ist doch rund und schön.
So sind wohl manche Sachen,
Die wir getrost belachen,
Weil unsre Augen sie nicht sehn.

Ziet gij de maan? De schone
wil zich maar half vertonen,
toch is hij er geheel.
Zo zijn er grote zaken
waar wij geen ernst mee maken:
ons oog ziet enkel maar een deel.

vertaling Muus Jacobse

2. De toon van veel liederen van Claudius wordt gekenmerkt door een zekere ongecompliceerde, vrolijke gelovigheid. In de vijfde strofe staat het er met zoveel woorden:

Laß uns einfältig werden,
Und vor dir hier auf Erden
Wie Kinder fromm und fröhlich sein!

Doe ons de eenvoud vinden,
en, God, voor U als kindren
op aarde vroom en vrolijk zijn.

Vergelijken we nu dit lied met het vanavond uit te voeren werk. De eindigheid van het menselijk bestaan wordt voorgesteld als een natuurlijk gegeven. Bij Claudius is het een van allerlei kerkelijk-dogmatische fixaties losgeraakte algemeen-religieuze overtuiging.

De woordkeus is prachtig, met name aan het slot:

Der Mensch lebt und bestehet nur eine kleine Zeit,
und alle Welt vergehet mit ihrer Herrlichkeit.
Es ist nur Einer ewig
und an alle Enden,
und wir in seinen Händen.

Wij leven hier maar korte tijd,
alles verliest zijn glans, verdoft tot stof.
Er is er één die voor altijd
ruimte en tijd overschrijdt.
Met onze zorgen zijn wij in zijn handen voorgoed geborgen.

vertaling Barend Schuurman mei 2019

Zoiets kan aansluiten bij een algemeen religieus besef en tevens uiting zijn van hoogstpersoonlijke overtuiging. Mij treft in ieder geval de directheid en de ongecompliceerdheid ('Laß uns einfältig werden' !).

Reger kon in zijn koorwerken buitengewoon gecompliceerd te werk gaan. In zijn 'Acht Geistliche Gesänge' op. 138, waarvan vanavond het eerste uitgevoerd wordt, ligt dat anders. Het is weliswaar geschreven voor achtstemmig dubbelkoor – dus zo eenvoudig is het nu ook weer niet – maar de 'toon' is er een van directe zeggings. Dat komt mede door het ontbreken van melisma's (meerdere tonen op één lettergreep) zodat de tekst goed verstaanbaar kan overkomen. Een ontroerend stuk, omdat vanuit de tekst beschouwd iedere speculatie ontbreekt, en omdat de klare muziek in overeenstemming met het gehalte van de tekst ingewikkeldheid achterwege laat.

Barend Schuurman

toelichting cantate uit zijn boek *Bach's Cantates toen en nu* 2014
toelichting Reger 2007 - vertaling tekst later toegevoegd

